

Kazen za zločine

3. del

Ivo Žajdela

V nedeljo so ptujski borci in občinski veljaki v Mostju slavili »narodnega heroja« Jožeta Lacka ob 70. obletnici uničenja njegovih partizanov. V resnici je šlo za komunistične revolucionarje in s tem za zločince.

Nadaljujemo iz prejšnje številke. Z destrniškega območja so v t. i. Lackovo »četo« prvi vstopili trije bratje Reš, Mirko, Vinko in Kostja, ki so se ob veliki noči vrnili z dela v Avstriji. V ptujskem *Tedniku* so leta 1967 navedli naslednji sestav »čete«: »Četi so se zapovrstjo pridruževali dijak Zvonko Sagašin iz Ptuja, Alojz Zavec, zidar-ski delavec iz Krčevine pri Ptuju, delavec Ivan Petrovič iz Ptuja, Janez Pukšič s Kicarja, Osojnik iz Desenec, Janez Čeh iz Stanetinec pri Cerkenjaku, Drago Stojko z Mote pri Ljutomeru, in

zadnji dan pred poslednjo bitko Franc Kramberger, železniški delavec iz Nove vasi pri Ptuju, in Jože Lacko, kmet iz Nove vasi pri Ptuju. Omeniti moramo, da je tri dni pred bitko pri Mostju stopil v četo izdajalec Franc Knez.«

Vprašanje terminologije Takoj je potrebno komentirati tri termine: ni šlo za nikakršno četo, ampak za tolpo komunističnih razbojnikov; ni šlo za bitko, ampak za polovitev teh razbojnikov; in tudi Franc Knez ni v »četo« stopil kot izdajalec: morda je le kasneje na zaslišanjih

kaj povedal o teh razbojnikih. V partizanski literaturi je veliko primerov, ko so za svoje poraze okrivili nekega »izdajalca«, kar pa je bilo v veliki večini izmišljeno kasneje, da bi omilili svojo pravo naravo – razbojništvo oz. lovljenje razbojnikov. (Morda slovenskemu bralcu še danes, 65 let po komunistični revoluciji, »težko padejo« izrazi, ki jih tu uporabljamo za komunistične partizane, kot so tolpa, razbojniki, zločin, vendar to počnemo zaradi tega, da čim bolj natančno, se pravi s pravimi besedami, opišemo dogodke.)

Prvi komandir »čete« oz. »voda« je bil Vinko Reš, od junija 1942 dalje pa Franc Osojnik, kmet, star tedaj že 42 let.

Usoda kriminalcev »Četa« se je najpogosteje zadrževala pri Osojnikovih in na domačiji Reševih na hribu Ojstrovu v Vintarovcih, kar je danes sestavni del naselja Destrnik.

Skupina je bila uničena 8. avgusta 1942 nedaleč stran, v Mostju ob reki Pesnici, severno od Ptuja. Kako je do tega prišlo? Tako, da drugače ni moglo biti. Poglejmo, kaj je o »uspehih«

Tudi z napisa na spomeniku v Mostju se vidi, kako težko so poveljni propagandisti poimenovali Lackovo revolucionarno skupino.

► Lackove »čete« zapisal ptujski *Tednik* (4. avgust 1967): »Čeprav je bil slovenjegoriški partizanski vod slabo oborožen, saj so imeli partizani le karabinke, pištole in ročne bombe, je strahoval sovražnika in mu prizadejal neprestane izgube. V spopadu s partizani so padli štirje nemški orožniki, dva v Cerkvenjaku in dva v Vintarovcih. Partizani so zažgali opekarno v Žabjaku, zaplenili živilske karte in pisalni stroj na občini v Vintarovcih, zaplenili radio in šotorsko platno na Polenškaku in minirali so progo med Ptujem in Moškanjci.« Kratek komentar: tistih »neprestanih izgub« pri »sovražniku« menda ni treba komentirati, omenjamo jih zato, ker je bilo obdobje od 1945 do 1990 v Sloveniji nabito z besedili s takšnimi neskončnimi praznimi floskulami, ki niso bile nič drugega kot izmišljije. Ubili so štiri nemške orožnike, kar je podobno, kot bi danes streljali na policiste in jih ubili; orožniki niso bili klasična nemška vojska, ampak neke vrste stražarji oz. policaji. Požig opekarne v Žabjaku je bil navaden kriminal, ne pa osvobodilno dejanje. Ostane le še »minirana« proga, pa še za to ne vemo, kako je bilo v resnici – in seveda kraja raznih predmetov (komunisti so po vojni

*Napis na spomeniku
t. i. Lackovi »četi« pri Mostju.*

križarjem kraje podobnih predmetov očitati kot zločin).

Ostane pa predvsem to, kar je ptujski *Tednik* na veliko zamolčal, tako kot je bilo to v podobnih primerih pri prokomunističnih medijih vse do danes v navadi: zamolčevali so in še vedno zamolčujejo svojo morijo nad civilisti oz. Slovenci. Lackova »četa« je začela z umori nedolžnih civilistov, zato ji je bilo treba takšno početje preprečiti. To je bilo v takratnih vojnih razmerah, ko je bila na eni strani organizirana oborožena tolpa, na drugi pa ni bilo domačih organov pregona, ampak »le« okupatorjevi orožniki, mogoče le s pregonom in posledično z uničenjem s strani teh. Morda se komu zdi absurdno, da moramo zapisati, da so v tistih razmerah kriminalce kolikor toliko preganjali le okupatorjevi vojaki. Vendar, tako je bilo, domačih organov pregona kriminala ni bilo več.

»Pet izdajalcev« O Lackovi »četi« je v knjigi *Skozi viharje v lepšo prihodnost* (Ptuj, 1981) pisala propartizanska publicistka Vida Rojic. Najprej je naštela nekaj akcij: 25. maja so partizani

Lackove »čete« (imenuje jo Slovenskogoriška četa, kot so skupini nadeli ime šele po vojni, seveda, da bi se bolje slišalo) izropali občinski urad v Vintarovcih, 7. junija so napadli orožniško postajo v Vintarovcih in ubili dva orožnika, Loidla in Zemljiča, 14. julija so napadli orožnika Altenburgerja in Bezjaka iz Cerkvenjaka, »ki sta obležala mrtva ob cesti v Stanetincih«, 2. avgusta so izropali občino na Polenškaku.

Nato je Rojiceva nadaljevala: »Slovenskogoriška četa je opravila še več drugih akcij. Na Mestnem vrhu pri Ptujju je

prepodila Nemce iz vile, kjer so se zabavali, zažgala je Scharnerjevo opekarno v Rogoznici, se spopadla z dvema orožnikoma v gozdu pri Svetincih in enega ranila, likvidirala pet izdajalcev in enega ranila.«

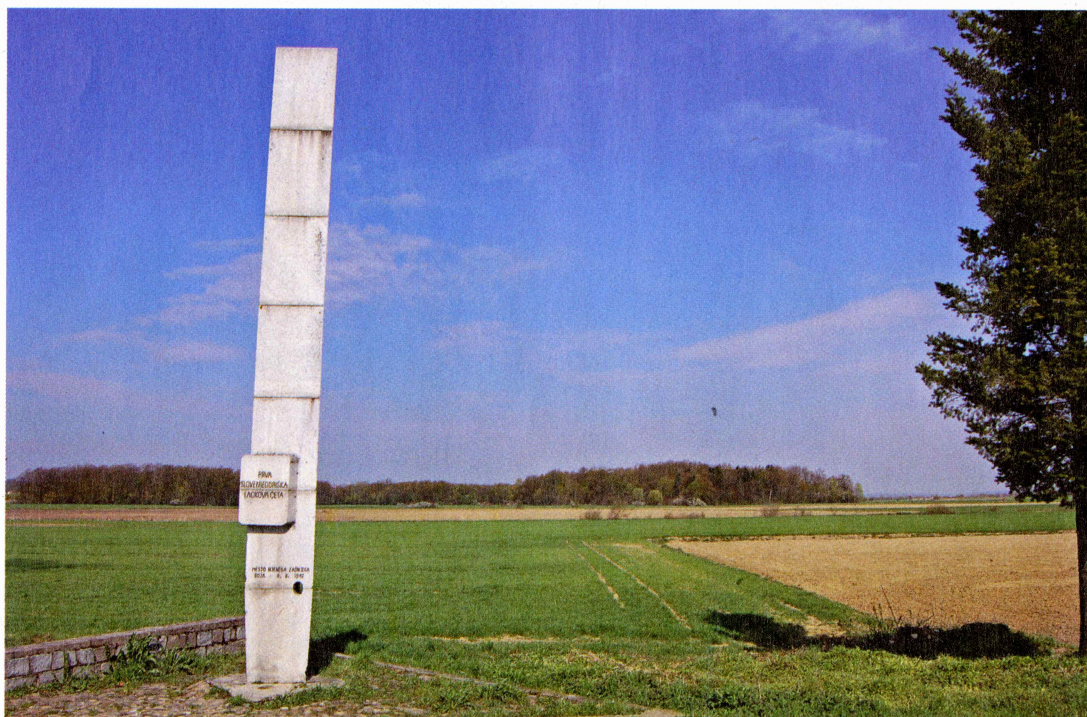
»Likvidirala« je torej »pet izdajalcev«, navaja Rojiceva.

Na drugem mestu je Rojiceva zapisala, da je Osojnikova četa ubila šest Nemcev, »partizani pa so obračunali tudi s petimi ovaduhi«.

Kratka »kariera« Za levičarsko publicistiko je značilno, da je navajala le tiste podatke, ki so jim pri oblikovanju konstruktov o partizanskem »osvobodilnem« boju koristili. Zato dopolnimo Rojicevo in pogledimo najprej, kaj je sledilo Vintarovcem.

V noči na 7. junij 1942 so napadli orožniško postajo v Vintarovcih. Poskušali so rešiti tri svoje zaprte sodelavce, ki pa jih v času napada ni bilo več tam. Ubili so vodjo postaje Johanna Loidla in orožnika Janeza Zemljiča. To je bil začetek, ki so mu potem sledile le še tragedije. Začeli so se okupatorjevi povračilni ukrepi, najprej aretacije. Že isti dan, 7. junija, so aretirali Ernesta Reša, čez tri dni pa še njegovo ženo Jero, starša bratov Reš, ki so predstavljali hrbtenico »Lackove čete«. Preko Borla so ju odpeljali v Nemčijo, Jero v Mauthausen, Ernesta v Auschwitz, kjer sta kasneje umrla. 10. julija so, potem ko je šla po nakupih na Ptuj, tam aretirali ženo Mirka Reša Matildo in jo 30. julija ustrelili v Starem pisčku v Celju. Nekaj dni po aretaciji Matilde Reš so prišli še po otroke in jih odpeljali v Nemčijo: enajstletno sestro bratov Reš Dragico (najprej v Celje, potem v Frohleben pri Gradcu ter nemška Selingenportn in Saldenburg) in tri otroke Mirka in Matilde Reš, šestletnega Janka, štiriletno Matildo in dveletno Olgo, ki so bili tri leta v nemških taboriščih; ko so se leta 1945 vrnili v Slovenijo, so odrasčali ločeno pri rejnikih.

V noči na 25. julij so Nemci zažgali tri partizanske domačije, med njimi tudi Reševo na Destrniku.

Spomenik pri Mostju. Zadaj ostanek gozdička Laze pri Mostju, kjer so Nemci uničili t. i. Lackovo »četo«.

Sodu je izbil dno umor kmeta Janeza Žampe v Levancih 6. avgusta 1942 (opisali smo ga v prejšnjih dveh nadaljevanjih).

Strahotnost posledic Nemci s Ptuja so že dva dni po umoru Janeza Žampe, 8. avgusta, v gozdičku Laze pri Mostju, ob reki Pesnici, obkolili t. i. Lackovo »četo« in jo uničili. Ubili so Vinka in Kostjo Reša, Franca Krambergerja in Alojza Zavca, naslednji dan je ranam podlegel še Drago Stojko. Nemci so zajeli Pukšiča in Čeha, slednji naj bi po pisanju ptujskega *Tednika* leta 1967 začel izdajati, zaradi česar naj bi okupator zaprl »veliko zavednih Slovencev v Slovenskih goricah« in »tudi nekateri drugi so klonili pod udarci okupatorja in povedali, da so pomagali partizanom«. V resnici ni šlo za zgodbico, ki nam jo prodajajo še danes, ampak za to, da so takrat uradni organi, pa čeprav okupatorski, preganjali zločin. Kruta resnica pa je predvsem to, da so zaradi komunističnih kriminalnih dejanj nastradali mnogi, verjetno popolnoma nedolžni in tudi zavedni Slovenci. Po povojnih komunističnih virih je od junija do decembra 1942 okupator na ptujskem območju zaprl kar 354 ljudi, ki naj bi pomagali partizanom. Od teh jih je 46 ustrelil, okoli 70 izpustil, druge pa odpeljal v nemška taborišča, kjer jih je 22 umrlo. Nemški okupator v Sloveniji ni nikoli izvajal nasilja brez razloga, vedno je šlo »le« za povračilne ukrepe, ki so bili masevalne in preventivne narave.

Samo podatek za območje današnje občine Destričnik: Nemci so zaradi kriminala Lackove »čete« ubili Ivana in Marijo Čuš ter Marijo Fras, Franca in Antona Horvata, Vinka Franca Polanca, Franca in Terezijo Simonič, Jakoba Grabarja in Janeza Kocmuta. Nekaj sodelavcev in družinskih članov so odpeljali v koncentracijska taborišča, kjer so umrli Franc in Marija Kocmut, Ana Januš, Franc Zorec ter Franc Potočnik. Otroke aretiranih so odpeljali v celjsko okoliško šolo, nato pa v taborišče Frohleiten pri Gradcu, kasneje pa drugam.

Spomenik v gozdičku Laze pri Mostju, kjer so Nemci obkolili Lackove revolucionarje in jih uničili.

Rešitev vodilnih Uničenju pri Mostju so se od Lackove »čete« izognili Jože Lacko, Mirko Reš in Franc Osojnik. Postavlja se vprašanje, kako to, da so se rešili trije vodilni, vse ostale pa so Nemci pobili. Vendar tudi ti trije niso dolgo živeli. Mirko Reš je že 12. avgusta v Zasadih naredil samomor, domnevno zaradi izgube najdražjih, staršev, bratov in še žene. Franc Osojnik je bil sicer ranjen, vendar mu je Olga Meglič na Vičavi obvezala rano, že čez nekaj dni pa je odšel v Sveti Vid pri Rogaški Slatini, kjer je visokemu partijskemu funkcionarju Sergeju Kraigherju poročal o uničenju t. i. Lackove »čete«. Kraigher ga je poslal na Pohorje, kjer se je priključil Ruški četi. Postal je partizan Kostja in bil je zrel za političnega komisarja čete. S Pohorja se je vračal na ptujsko območje. 29. decembra 1942 so ga Nemci presenetili na domačiji Franca Krambergerja v Krčevini pri Vurbergu in ustrelili. Poveljnik nemške varnostne policije Mack je 11. januarja 1943 v Mariboru podal naslednje poročilo: »... po uničenju bande v Ptujju je vodja bande Osojnik križaril po okraju in si prizadeval, da bi se v okolici

Ptuja formirala nova banda. Storil je razna nasilja. Dne 29. decembra 1942 je uspelo obkoliti Osojnika v neki hiši in ker se je skušal upirati, je bil ustreljen ...« Poveljnik redarstvene policije pa je v svojem poročilu 18. januarja 1943 zapisal: »... V okrožju Ptuj vlada po ustrelitvi vodje bande Osojnika prav tako mir ...«

Ker je velika večina Slovencev še vedno izrazito indoktrinirana z lepo podobo partizanov, bo verjetno večina bralcev pri naslednjih besedah vzrojila. Toda

Znamenita slika mučenega Lacka.

naj, eno so namreč pravljice in miti, drugo pa je resnica. Pri nas se še nihče ni lotil objektivne raziskave o tem, kako je ravnal nemški (okupacijski) policijski aparat pri pregonu kaznivih dejanj. V primeru Lackove »čete« vidimo, da včasih tudi dokaj učinkovito.

Ich bin der Mörder Po napadu Nemcev na t. i. Lackovo »četo« se je Jože Lacko zatekel na kmetijo v Spodnjem Velovleku. Lahko si le mislimo, kaj je vodilo kmeta, da je Lacka prijavil oblastem. Na Ptujju so potem Nemci Lacka zaslisevali, pri tem pretepali in ga gnali po ptujski ulici s preko vratu obešenim napisom »Ich bin der Mörder« (Jaz sem morilec). Takrat so posneli tudi znamenito fotografijo, s katero so nas potem po vojni pitali v šolskih učbenikih in jo še danes – nekritično – objavljajo ali kažejo v muzeju – ne da bi do zdaj kjerkoli kdorkoli povedal kaj o tem, kaj vse se za tem pretresljivim posnetkom skriva. Umrli je v ptujskem zaporu 18. avgusta 1942, kjer je danes ptujski muzej in razstava o njem, na pročelju muzeja pa slavnostna spominska plošča. **D**

Nadaljevanje prihodnjič